

Petra Puldová

Růst absolutního počtu i relativního podílu starých lidí se stává pro českou ekonomiku stále větším problémem. Relativní nárůst počtu seniorů znamená zvýšenou zátěž na ekonomicky aktivní obyvatele a představuje hrozbu pro fungování ekonomiky ve spojitosti s vyššími nároky na důchodový systém a státní rozpočet. Problémy spojené se zvyšujícím se absolutním počtem seniorů se zřetelně projevují především na lokální (obecní) úrovni. Výrazně se navyšuje tlak na sociální infrastrukturu: sociální služby, zdravotnictví, sociální bydlení, domovy důchodců apod. Ze zkušeností lze předpokládat, že s těmito problémy se budou nejhůře vyrovnávat malé obce s nevyvinutou sociální infrastrukturou a obecně horší dopravní dostupností služeb ve spádových městech.

Věková struktura v konkrétním území je vytvářena dlouhodobým vývojem dvou základních demografických procesů – přirozenou měnou a stěhováním obyvatelstva (migrací). Na vývoj věkové struktury v České republice má od 90. let 20. století zásadní vliv proces snižování úrodnosti na jedné straně a naopak zvyšování naděje na dožití na straně druhé. Vliv migrace je v současné době na úrovni celé České republiky relativně okrajový (ČSÚ, 2003). Zásadním činitelem je však migrace na úrovni jednotlivých obcí, kde významně ovlivňuje regionální diferenciaci věkového složení obyvatel. Obecně platí, že nejvyšší migrační mobilitu vykazují mladí lidé mezi 20–35 lety (viz kapitola 9.4 *Migrace mladých lidí* [1]). Data v tabulce 2.2 ukazují na nepřímou závislost zvyšování podílu seniorů na hodnotě celkového migračního salda a zejména salda mladých lidí ve věku 20–34 let. Obce, které vykazují kladné migrační saldo, získávají především mladé obyvatelstvo a omlazují tak svou věkovou strukturu (zejména v zázemí velkých měst). Naopak stárnoucí obce patří zpravidla k emigračním regionům, odkud mladí lidé odcházejí (např. vnitřní periferie Čech; viz tabulka 2.2).

O stárnutí české populace vypovídá regresivní typ věkové pyramidy (viz obrázek 2.4). Při srovnání věkových pyramid z let 1991 a 2007 je zřejmé, že dochází k poklesu podílu dětské složky a naopak k nárůstu podílu seniorů v populaci. Růst podílu seniorů však nabude dynamiky zejména během příštích deseti až patnácti let, kdy silná poválečná generace dnešních padesátníků vstoupí do důchodového věku. Burcin a Kučera (2004) odhadují, že v roce 2030 bude v České republice žít 2,5 milionu seniorů nad 65 let, což bude zhruba 24 % populace (střední varianta prognózy). Ve vzdálenější budoucnosti tempo stárnutí populace zvolní, nicméně bude nadále pokračovat, mj. díky prodlužování lidského věku (ČSÚ, 2004).

Územní diferenciaci populačního chování je způsobena rozdílnými socioekonomickými podmínkami v jednotlivých regionech České republiky (Dzúrová, 2002). Mapa vyjadřuje dynamiku procesu demografického stárnutí v jednotlivých obcích v období 1997–2007. Hodnoty indexu vývoje podílu seniorů mezi lety 1997 a 2007 za obce jsou graficky vztaženy k průměrné hodnotě za celou Českou republiku. Zajímavé je, že míra koncentrace seniorů se na úrovni obcí mezi sledovanými roky nezměnila a není výrazně vyšší než míra koncentrace populace celkem (více koncentrovaná polovina seniorů žije na 6,3 % rozlohy České republiky). Ačkoliv je prostorový vzorec mapy dynamiky stárnutí obcí poměrně pestrý, lze vypořádat určité zákonitosti. Nejrychleji stárnoucí obce lze dělit zhruba na tři skupiny. Dynamika stárnutí obyvatel je vysoká v pohraničních obcích, které však v minulosti vykazovaly nadprůměrně mladou věkovou strukturu a které si ji i nadále zachovávají a vykazují podprůměrné hodnoty indexu stárnutí (např. Sokolovsko, Bruntálsko, Českokrumlovsko; viz tabulka 2.1). Druhou skupinu stárnoucí obcí tvoří střední a velká města od 5 000 obyvatel (např. Pardubice, Milevsko). Mezi lokality, které jsou však nejvíce ohrožené důsledky demografického stárnutí, patří třetí skupina obcí: jedná se o území, která vykazují zároveň vysoké hodnoty indexu stárnutí a jejichž obyvatelstvo stárne rychleji než populace České republiky průměrně. Příznačné je, že většina těchto obcí má méně než 1 000 obyvatel. Patří mezi ně zejména malé obce vnitřní periferie (např. Žďársko a Pacovsko). Naopak k omlazení věkové struktury dochází v zázemí velkých měst (Praha, Brno, Hradec Králové a další). Díky suburbanizačnímu procesu v okresech Praha-východ a Praha-západ došlo ke snížení podílu seniorů v populaci ve více než 80 % obcí těchto okresů. Ve Středočeském kraji tak dochází k výrazné polarizaci věkové struktury i mezi zázemím Prahy a vnitřní periferií v okolí hranic s dalšími kraji (viz kapitola 13.2 *Suburbanizace a školy* [1]).

The rise of the absolute number as well as the relative percentage of old people in the population is becoming a growing problem for the Czech economy. The increasing percentage of seniors implies the elevated burden on the productive population and constitutes a threat for the whole society in connection with higher requirements on the pension system and state budget. Problems associated with the rising number of seniors have appeared on the local (municipal) level in particular. The pressure on the social infrastructure (social services, health care, social housing, retirement homes etc.) has distinctively increased. It can be assumed that the small municipalities with undeveloped social infrastructure and poor transport accessibility to larger cities will face the challenge with difficulties. The age structure of a territory is shaped by the long term evolution of two primary demographic processes – natural change and migration. Since the 1990s, the development of age structure of the Czech Republic has been fundamentally influenced by the dropping fertility rate and growing life expectancy. At the state level, the impact of migration has recently been marginal (ČSÚ, 2003). On the other hand, migration is a crucial factor significantly influencing the differentiation of the age structure at the local level. Generally, young people aged 20–35 show the highest mobility rates (see chapter 9.4 *Migration of Young People* [1]). The data in Table 2.2 demonstrate the inverse dependency of the percentage of seniors on net migration, especially in the age category of 20–35. The municipalities with positive net migration gained a mainly young population and rejuvenated their age structures (especially in the hinterland of large cities). On the contrary, ageing municipalities were usually in the emigration regions, where the young people had migrated from (e.g. Czech inner periphery, see Table 2.2).

Furthermore, the regressive age pyramid predicates the ageing of the Czech population (see Figure 2.4). The data comparison of 1991 and 2007 shows a decrease in the percent of children in the population but an increase in the percent of seniors. The upward trend of the percent of seniors will accelerate within the period of 10–15 years, when the strong post-war generation enter the post-productive age. Burcin and Kučera (2004) estimate that there will be 2.5 million seniors aged over 65 (representing 24% of the population) in the Czech Republic in 2030 (medium variant of population projection). It is expected that in the near future the pace of demographic ageing will slow down, but it will still continue, partly due to increased life expectancy (ČSÚ, 2004).

The territorial differentiation of population behaviour is influenced by diverse socio-economic conditions in particular regions (Dzúrová, 2002). The map shows the dynamics of demographic ageing in municipalities in the period of 1997–2007. Development indices of percent of seniors between 1997 and 2007 in each municipality are graphically related to the average value of the Czech Republic. It is interesting that the concentration ratio of seniors on the municipality level did not change in this period and it is only slightly higher than the concentration of the entire population (the more concentrated half of seniors live on 6.3% of the area of the Czech Republic). Although the spatial pattern of the map showing the dynamics of ageing is varied, several regularities can be observed. The most rapidly ageing municipalities can be divided into three distinctive groups. Firstly, the dynamics of ageing is high in municipalities on the border. However, they have had an outstandingly young age structure in the past and still retain low levels of the old-age index (e.g. the surroundings of Sokolov, Bruntál and Český Krumlov, see Table 2.1). Secondly, there are the middle and large cities with a population of at least 5,000 inhabitants (e.g. Pardubice, Milevsko). Thirdly, the localities the most threatened by the consequences of demographic ageing are those with a high value of old-age index and where simultaneously the dynamics of ageing is faster than in the Czech Republic on average. It is characteristic that the population of the majority of these municipalities is lower than 1000 inhabitants. These include particularly the small municipalities of the inner periphery (e.g. area of Žďár nad Sázavou and Pacov). On the contrary, a rejuvenation process is found in the hinterlands of large cities (Prague, Brno, Hradec Králové and others). Due to suburbanisation, the ratio of seniors in the population dropped in 80% of the municipalities in the districts Praha-východ and Praha-západ. Thus, the Středočeský region comes through marked polarization of age structure: hinterland of Prague vs. the inner periphery on the border with other Czech regions (see chapter 13.2 *Suburbanisation and Schools* [1]).

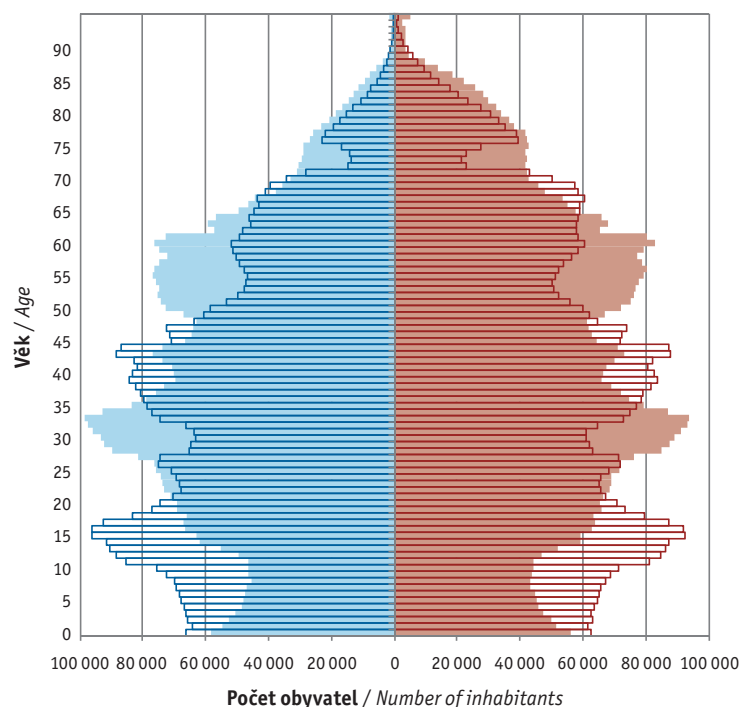
Literatura / Literature

BURCIN, B., KUČERA, T. (2004): Nová kmenová prognóza populačního vývoje České republiky (2003–2065). *Demografie*, 46, č. 2, s. 100–111.

ČSÚ (2003): Vývoj věkové struktury obyvatelstva a její tendence. Praha, Český statistický úřad. Dostupné on-line na <http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/p/4109-03> [20. 2. 2009].

ČSÚ (2004): Populační prognóza ČR do r. 2050. Praha, Český statistický úřad. Dostupné on-line na <http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/p/4025-04> [20. 2. 2009].

DZÚROVÁ, D. (2002): Regionální aspekty stárnutí české populace. *Demografie*, 44, č. 1, s. 34–37.

Obrázek 2.4: Věková struktura obyvatel České republiky po jednotkách věku v letech 1991 a 2007

Figure 2.4: Age structure of population of the Czech Republic by age unit in 1991 and 2007

Zdroj dat / Data source: ČSÚ, 1991, 2007.

▢ Ženy 1991 / Women 1991
▢ Muži 1991 / Men 1991
▢ Ženy 2007 / Women 2007
▢ Muži 2007 / Men 2007

Nejstarší okresy <i>The oldest districts</i>				Nejmladší okresy <i>The youngest districts</i>			
Okres <i>District</i>	Index stáří <i>Old age index</i>	Podíl starších 65 let (v %) <i>Share of aged 65 and more (in %)</i>	Změna podílu starších 65 let (v %) <i>Change in share of aged 65 and more (in %)</i>	Okres <i>District</i>	Index stáří <i>Old age index</i>	Podíl starších 65 let (v %) <i>Share of aged 65 and more (in %)</i>	Změna podílu starších 65 let (v %) <i>Change in share of aged 65 and more (in %)</i>
Brno-město	131	16,7	+9,5	Praha-západ	72	12,1	-20,3
Praha	129	15,6	-3,4	Česká Lípa	72	11,4	+13,1
Plzeň-město	129	16,5	+14,8	Český Krumlov	75	11,8	+16,6
Hradec Králové	118	16,2	+10,3	Tachov	77	11,7	+16,9
Písek	117	16,2	+10,3	Chomutov	77	11,8	+15,7
Pardubice	116	15,8	+11,3	Sokolov	79	12,3	+36,0
Rokycany	115	15,7	+3,2	Praha-východ	81	13,0	-11,8
Pelhřimov	113	16,1	+11,5	Děčín	83	12,9	+5,9
Kutná Hora	113	15,5	+5,6	Ústí nad Labem	84	13,1	+6,8
Zlín	112	15,5	+12,6	Bruntál	84	12,6	+18,7

Tabulka 2.1: Nejstarší a nejmladší okresy České republiky v roce 2007

Table 2.1: The oldest and the youngest districts of the Czech Republic in 2007

Zdroj dat / Data source: ČSÚ, 2007.

Změna podílu seniorů nad 65 let věku v letech 1997–2007 <i>Change in share of aged 65 years and more in 1997–2007</i>	Hrubá míra migračního salda (v ‰) <i>Net migration rate (in ‰)</i>	Hrubá míra migračního salda obyvatel ve věku 25–34 let (v ‰) <i>Net migration rate of people aged 25–34 years (in ‰)</i>
Pokles o více než 25% <i>Decline by more than 25%</i>	19,5	7,8
Pokles o 5–25% <i>Decline by 5–25%</i>	10,3	2,6
Pokles nebo nárůst o méně než 5% <i>Decline or increase by less than 5%</i>	4,8	0,5
Přírůstek o 5–25% <i>Increase by 5–25%</i>	1,0	-0,9
Přírůstek o více než 25% <i>Increase by more than 25%</i>	-1,7	-3,6

Tabulka 2.2: Vztah migračních procesů a proměny věkové struktury v letech 1997–2007

Table 2.2: Relation between migration processes and age structure change in 1997–2007

Zdroj dat / Data source: ČSÚ, 1997–2007.